

Siniša TATALOVIĆ*

ETNIČNI KONFLIKTI IN VARNOST MAKEDONIJE

Povzetek. Raziskovanje etničnih konfliktov in načinov njihovega reševanja je izjemno pomembno, kajti vsi ljudje pripadajo neki etnični skupnosti, skupni odnosi pa so preveč pomembni, da bi jih prepustili etnični pristranskosti. Zato so analize o načinu reševanja etničnih konfliktov temeljna obveznost za raziskovalce, ki se ukvarjajo z vprašanji nacionalne in mednarodne varnosti v širšem smislu ter etničnimi konflikti v ožjem smislu. Ta prispevek obravnava etnične konflikte in načine njihovega reševanja na primeru Makedonije, ki je tradicionalno obremenjena z etničnimi konflikti različnih vrst in intenzivnosti. Po osamosvojitvi 1991. leta je Makedonija začela težko pot ohranjanja neodvisnosti in teritorialne celovitosti. Popolnoma razorožena, z velikimi notranjimi problemi in konflikti ter v nenaklonjenem okolju sosednjih držav, je Makedonija iskala pot za lastno varnost. Zaradi skromnih obrambnih in varnostnih sil se je oprla na zunanjo pomoč, predvsem ZDA, ki so v Makedoniji videle oporo za svojo politiko na Balkanu. V procesu izgradnje države in integracije v mednarodne organizacije je Makedonija dosegla vidne uspehe, vendar se še zmeraj sooča tudi s številnimi problemi, ki so pogojeni z notranjimi, predvsem etničnimi konflikti, in nestabilnim okoljem, posebej na Kosovu. Vidne rezultate je Makedonija dosegla pri urejanju pravic narodnih manjšin, posebno albanske. Navkljub temu pa so njene možnosti v primeru oboroženih spopadov, ki bi lahko izbruhnili v Makedoniji, za uspešno obrambo brez velike zunanje pomoči, majhne. Po zelo neugodnem scenariju, bi bila lahko Makedonija prisiljena razreševati konflikte tako z notranjimi paravojaškimi silami kot z vojskami nekaj sosednjih držav.

Ključni pojmi: etnični konflikti, varnost, Makedonija, Balkan, narodne manjšine, mednarodna skupnost

* Dr. Siniša Tatalović, docent na Fakulteti političnih znanosti v Zagrebu.

Uvod

Etnični konflikti na Balkanu so postali pomembni v dvajsetem stoletju, ki je postalo, v nasprotju s pričakovanji, najbolj krvavo in s sovraštvom prepojeno v zgodovini človeštva. Vojne in trpljenje v dvajsetem stoletju, pretežno vzpodbujeno z etničnimi in verskimi nasprotji, so zaznamovali novejšo zgodovino Balkana. Navkljub milijonskim žrtvam in neskončnemu trpljenju ljudi v tej regiji, ni dokončno rešen še noben etnični problem. Mnogi od teh konfliktov izgledajo na pragu enaindvajsetega stoletja še bolj zapleteno in ogrožajo svetovni mir in mednarodno varnost.

Etnični konflikti predstavljajo danes večino nerešenih vprašanj v notranji in meddržavni politiki na Balkanu. Pri teh sporih je problem tudi v tem, da so dolgotrajni (kontinuirani), pogosto globoko zgodovinsko zakoreninjeni, zaradi česar se redko trajno rešijo. Balkanske države morajo pri izgradnji svojega varnostnega sistema upoštevati obstoječe konfliktno stanje na tem področju, kjer so izzivi etničnih in verskih konfliktov ustvarili največje krizno žarišče v Evropi, ki se kaj hitro lahko tudi razraste. Ob upoštevanju te stvarnosti morajo zato te države izhajati iz širših evropskih prizadevanj, s ciljem vzpostaviti in uresničiti kolektivno evropsko varnost. V povezavi balkanskih in evropskih prizadevanj je potrebno iskati možnost za oblikovanje določenega subregionalnega sistema, ki bi lahko zadovoljil države na tem območju in jim omogočil lažje reševanje velikih notranjih problemov (Vukadinović 1997, 50). Na varnost Balkana, in posebej Makedonije, torej bistveno vpliva notranje stanje v državah tega območja, ki je pogojeno predvsem z gospodarskim položajem in medetničnimi konflikti.

Prav notranji etnični konflikti, v skoraj vseh državah na Balkanu, bistveno vplivajo na nacionalno varnost teh držav, a tudi na varnost širšega območja. Za to področje je namreč značilna posebna povezanost različnih narodov, kultur, ver in jezikov. Skozi celotno svojo zgodovino je bil to prostor burnih dogodkov in vojn, ki so pripeljali enkrat do združevanja, drugič do ločevanja. Samo dvajseto stoletje potrjuje (dve balkanski vojni, dve svetovni vojni in nekaj lokalnih vojn ter najnovejša intervencija NATA proti ZR Jugoslaviji) v zgodovini znano trditev, da "Balkan proizvaja več zgodovine, kot jo lahko obvlada". Vse to je neprestano zapletalo etnične odnose v posameznih državah tega območja in posebej Makedonije. Etnične in verske manjšine, ob manjših izjemah, niso bile nikdar v celoti priznane niti niso v pravnem smislu uživale manjšinskih pravic. V večini držav so izvajali pretežno politiko prostovoljne ali prisilne integracije etničnih ali verskih skupin v večinski narod določene države.

Z osamosvojitvijo Makedonije, po referendumu o samostojnosti 1991. leta, in odhodu JLA iz njenega ozemlja, se je začelo novo obdobje v razvoju te bivše republike SFRJ. Makedonija, praktično razorožena, z velikimi notranjimi problemi in zanikovana s strani vseh štirih sosed, Albanije, Grčije, Bolgarije in ZR Jugoslavije, se je znašla v zelo težkem varnostnem položaju. Številni opazovalci varnostnih procesov na Balkanu so predvideli oborožene spopade v in okrog te države. Možnosti Makedonije, umeščene na osrednji geopolitični osi Balkanskega polotoka in brez političnih zaveznikov med sosedi, sploh niso bile optimistične. V primeru Make-

donije je mednarodna skupnost, in ZDA kot vodilna svetovna sila, razumela, da problem etničnih odnosov ni mogoče reševati z orožjem. Nasprotno, z uporabo vojaške sile bi postal položaj le še bolj neobvladljiv in še težje rešljiv. Zato so Združeni narodi in ZDA takoj po razglasitvi samostojnosti Republike Makedonije, organizirali mirovne sile v okviru mandata UNPROFOR s ciljem preprečiti zunanjo aresijo in notranje etnične konflikte med Makedonci in Albanci. Poistovetenje Makedonije kot ključnega področja za varnost Balkana in napotitev ameriških vojakov na njeno ozemlje, je omogočilo tej državi razdobje miru v negotovem okolju. Pridobljen čas so izkoristili za proučevanje resničnih izvorov ogrožanja nacionalne varnosti, za utrjevanje nacionalnih interesov, za opredelitev politike in izgradnje sistema nacionalne varnosti ter za pristopanje k evropskim varnostnim integracijam. Na področju varnosti je Makedonija dosegla vidne uspehe, vendar pa je še vedno soočena tudi s številnimi problemi, ki so pogojeni z notranjimi odnosi in nestabilnostjo okolja, še posebej z vojno na Kosovu in velikim številom kosovskih beguncev, ki so zatočišče našli v Makedoniji.

Makedonija kot večetnična država

Makedonija se nahaja na Balkanu, na področju, na katerem so se vedno križale glavne komunikacijske poti, ki so stoletja povezovale tri kontinente: Evropo, Azijo in Afriko. Po popisu prebivalstva iz leta 1994 je imela Makedonija 1,945.932 prebivalcev, od tega Makedoncev 66,5%, Albancev 22,9%, Turkov 4,0%, Romov 2,3%, Srbov 2,0%, Vlahov 0,4% in drugih narodnih manjšin 1,8% (Euroasian File 1998, 1). V nasprotju z uradnimi podatki o etnični sestavi prebivalstva, vlada sosednje Albanije meni, da je število Albancev v rezultatih popisa prebivalstva zmanjšano, pri čemer trdi, da Albanci predstavljajo skoraj 40% prebivalstva te države (Zlatko Isaković 1997, 380). Z ugotovljenim odstotkom v celotnem prebivalstvu pa niso zadovoljni niti Srbi, ki tudi menijo, da jih je bistveno več in da so bili dolgo vrsto let izpostavljeni nasilni asimilaciji. Po popisu prebivalstva Makedonije iz leta 1991 je bilo 44.000 Srbov, 10.000 Jugoslovanov in okrog 2.000 Črnogorcev. Srbska skupnost v Makedoniji ni bila zadovoljna s takšnimi uradnimi podatki, pač pa so predstavniki Združenja Srbov in Črnogorcev v Makedoniji trdili, da je bilo v Makedoniji okrog 300.000 Srbov in državljanov srbskega izvora, od katerih so mnogi spremenili identiteto zaradi velikih pritiskov po osamosvojitvi Makedonije (Siniša Tata-
lović 1999, 16).

Makedonija je parlamentarna demokracija, njen ustavni model pa je sprejel rešitve razvitih zahodnih demokracij. Zakonodajna oblast pripada Sobotanju (parlamentu), ki je po Ustavi iz 1991. leta "predstavniško telo državljanov". Poslanci so izvoljeni na splošnih, neposrednih, svobodnih in tajnih volitvah za dobo štirih let. Ustava predvideva, da se število poslancev lahko giblje od 120 do 140 poslancev (62. člen Ustave Republike Makedonije 1995, 139). V pristojnosti Sobotanja Makedonije so: sprejemanje in spreminjanje ustave, sprejemanje zakonov, ratifikacija mednarodnih pogodb, odločanje o vojni in miru, sprejemanje odločitev o sodelovanju, združevanju in ločevanju, ali oblikovanju zveze z drugimi državami, izvolitev sod-

nikov rednih sodišč in ustavnega sodišča (68. člen Ustave Republike Makedonije). Na čelu vlade, v kateri je skoncentrirana po ustavi izvršna oblast, je premier (predsednik), vlada pa ima tudi posebni urad, ki se ukvarja z vprašanji narodnih manjšin. Predsednik Republike je vodja države in je izvoljen na neposrednih in tajnih volitvah za obdobje 5 let, to dolžnost pa lahko ena oseba opravlja največ dve mandatni obdobji. V določenih okoliščinah lahko predsednik razpolaga z odločilnim vetom do sprejemanja določenih zakonov v parlamentu. To se še posebej nanaša na zakone, ki bi lahko povzročili narodnostno neenakopravnost in dodatno okrepili etnične konflikte.

Preambula ustave Republike Makedonije izhaja "iz zgodovinskega dejstva, da je Makedonija ustanovljena kot nacionalna država makedonskega naroda, v kateri je zagotovljena polna enakopravnost in trajno soživljenje makedonskega naroda z Albanci, Turki, Vlahi, Romi in drugimi narodnostmi, ki živijo v Republiki Makedoniji". Takoj je mogoče opaziti, da Srbi, čeprav so nedvomno ena od najštevilnejših narodnih manjšin, niso izrecno omenjeni v ustavi, kar je sprožilo srbsko reakcijo in makedonsko obljubo, da bodo to popravili v prihodnjih spremembah in dopolnitvah ustave. V preambuli ustave je Makedonija opredeljena kot meščanska, demokratična in socialna država. Razen običajne določbe o enakosti vseh državljanov, ustava vsebuje tudi posebne določbe, ki se nanašajo na "pripadnike narodnosti", kot makedonska ustava imenuje narodne manjšine. Po ustavi "imajo pripadniki narodnosti pravico, da svobodno izražajo, negujejo in razvijajo svojo istovetnost in narodne posebnosti. Republika zagotavlja zaščito etnične, kulturne, jezikovne in verske identitete narodnosti. Pripadniki narodnosti imajo pravico, da ustanovijo kulturne in umetniške institucije, znanstvena in druga združenja zaradi izražanja, negovanja in razvijanja svoje istovetnosti. Pripadniki narodnosti imajo pravico do pouka v svojem jeziku v osnovnem in srednjem šolstvu, kot je to opredeljeno z zakonom. V šolah, kjer izobraževanje (pouk) poteka v jeziku narodnosti, se poučuje tudi makedonski jezik (68. člen Ustave Republike Makedonije).

Ustava Republike Makedonije ima tudi določbe o svobodi veroizpovedi in enakosti verskih skupnosti. Poleg svobode veroizpovedi ustava zagotavlja tudi izražanje vere "svobodno in javno, posamično ali v skupnosti z drugimi". Prav tako je določeno, da so "Makedonska pravoslavna cerkev, druge verske skupnosti in religiozne skupine ločene od države in enake pred zakonom", kot tudi, da vse lahko ustanavljajo verske šole in socialne dobrotvorne ustanove v postopku, ki je predpisan z zakonom.

Po določbah ustave, Sobranje oblikuje Svet za mednacionalne odnose, ki ga sestavljajo predsednik Sobraanja, ki je tudi predsednik Sveta, dva poslanca Sobraanja in po dva člana, ki so Makedonci, Albanci, Turki, Vlahi, Romi, ter dva člana iz vrst drugih narodnih manjšin. Ker se Srbi tudi tu ne omenjajo, tako po številu predstavnikov v tem Svetu niso izenačeni z drugimi, navedenimi narodnimi manjšinami. Svet obravnava vprašanja mednacionalnih odnosov v državi in daje mnenja in predloge za njihovo reševanje. Sobranje ima dolžnost, da obravnava mnenja in predloge sveta in sprejema odločitve o njih (78. člen ustave Republike Makedonije).

Makedonski jezik in njegova čirilična pisava sta z ustavo proglašena kot uradni na celotnem državnem ozemlju, medtem ko so v enotah lokalne samouprave, v katerih kot večina ali "v pomembnem številu" živijo pripadniki narodne manjšine, v uradni rabi, razen makedonskega jezika in čirilične pisave, tudi jeziki in pisave narodnih manjšin in sicer "pod pogoji in na način, kot je določeno z zakonom". Za zaščito in uresničevanje pravic narodnih manjšin je pomembna tudi določba ustave, po kateri so mednarodne pogodbe, ki so ratificirane v skladu z ustavo, del notranje pravne ureditve in jih ni mogoče spreminjati z zakonom. To obvezuje Makedonijo, da mora zagotoviti visoko raven zaščite manjšinskih pravic, še posebej tistih narodnih manjšin, ki predstavljajo dokajšen odstotek v celotnem številu prebivalstva. Obveznosti, ki jih je prevzela Makedonija pri zaščiti pravic narodnih manjšin, so pod stalnim nadzorom institucij mednarodne skupnosti, ki so pooblašene za spremljanje uresničevanja manjšinskih pravic v novonastalih državah.

Pri urejanju položaja pripadnikov narodnih manjšin, je Makedonija v največji možni meri uporabila dobre usluge posrednikov Mednarodne konference o bivši Jugoslaviji, strokovnjakov sveta Evrope in visokega zaupnika za narodne manjšine OVSA. Z njihovo strokovno in finančno pomočjo je bil razvit celovit sistem zaščite etničnih pravic pripadnikov narodnih manjšin, ki vsebuje: politično participacijo narodnih manjšin, izobraževanje in medije v lastnem jeziku ter pravno zaščito (Facts About National Minorities in the Republic of Macedonia 1997, 9-33). To dokazuje, da se je Makedonija pri reševanju etničnih konfliktov opredelila za politike upravljanja z razlikami (arbitražna - intervencija tretje strani; avtonomija; federalizacija; konsociativnost ali razdelitev moči) nasproti politikam odpravljanja razlik (genocid; prisilna množična preseljevanja prebivalstva; ločevanja in/ali odcepitev; integracija ali asimilacija), ki jih še vedno uporabljajo posamezne države¹.

Etnični konflikti kot izvori ogrožanja nacionalne varnosti

Makedonija je soočena z vsemi tistimi izvori ogrožanja nacionalne varnosti, ki so značilni tudi za druge države v tranziciji. Uradno makedonsko stališče je, da so viri ogrožanja nacionalne varnosti naslednji: počasno uresničevanje mirovnega sporazuma o Bosni in Hercegovini, razširjanje konflikta na Kosovu ter poskusi nekaterih sosednjih držav po oblikovanju velikih nacionalnih držav tudi na ozemlju Makedonije. Notranji vir ogrožanja nacionalne varnosti pa naj bi bili predvsem terorizem ter medetnični in medverski konflikti.² To bi lahko tudi posredno sklepali iz odgovorov na eno od vprašanj, ki so bila postavljena v okviru raziskovanja javnega mnenja izvedenega 1996. leta na vzorcu 2.800 anketirancev, izpeljala pa ga je Agencija za raziskovanje javnega mnenja NIP Nova Makedonija - Data Press iz Skopja o temi "Mir v Makedoniji". Na vprašanje "Kaj predstavlja največjo grožnjo miru v Makedoniji?" so anketiranci odgovorili: socialna nepravica

¹ O politikah reguliranja etničnih konfliktov glej v: *The Politics of Ethnic Conflict Regulation - Case Studies of Protracted Ethnic Conflicts* (ed. by John McGarry and Brendan O'Leary). Routledge, London, New York 1995.

² Bela knjiga za obranata na Republika Makedonija, Ministrstvo za obrambo 1998, str. 23-24.

(nemiri) - 39,86%, konflikt med Makedonci in Albanci - 29,29%, brez odgovora - 12,56%, vojna na Kosovu - 12,43% ter sosednje države - 5,86% (Olga Murdzeva-Skarik in Svetomir Skarik 1996, 25). Tako obravnava izvorov ogrožanja nacionalne varnosti Makedonije posebno pozornost usmerja k obstoječim in možnim etničnim in verskim konfliktom ter nerešenim sporom s sosednjimi državami.

Za Makedonijo predstavlja največji etnični in verski problem položaj albanske manjšine, ki tvori 22,9% v celotnem prebivalstvu, po nekaterih ocenah pa celo 40%. Čeprav je ta narodna manjšina, ob pomoči mednarodne skupnosti, integrirana v makedonsko družbo ter uživa visoko stopnjo politične, teritorialne in kulturne avtonomije, pa za Makedonijo lahko predstavlja velik varnostni problem. V primeru dolgoročnega mirnega sožitja Albancev in Makedoncev, ob sedanji demografski rasti, bodo Albanci v nekaj desetletjih postali večinsko prebivalstvo v Makedoniji, kar bodo Makedonci težko sprejeli. Če bi se to vendarle dogodilo, bi nastala še druga albanska država na tem področju, ki bi se želela združiti z Albanijo, ob vseh varnostnih rizikih. Zato je ta problem najbrž najbolj zapleteno in varnostno najbolj nevarno makedonsko vprašanje (Siniša Tatalović 1998, 74).

Hitro rastoče albansko prebivalstvo, pretežno osredotočeno na tistem delu ozemlja, ki je v bližini meje z Albanijo, je najprej izrazilo zahtevo po priznanju položaja enega od dveh konstitutivnih narodov in v blažji različici zahtevo po teritorialno-politični avtonomiji v okviru Makedonije. Ker Albanci niso sodelovali na referendumu za osamosvojitve Makedonije 1991. leta, vlada v Skopju pa je zavrnila njihove zahteve po avtonomiji, so Albanci začeli zahtevati neodvisnost. Tako so 10. in 11. januarja 1991. leta organizirali lastni referendum, na katerem se je celo 90% Albancev opredelilo za neodvisnost v odnosu do Makedonije. Po tem so izbruhnili konflikti z Makedonci³, zaradi česar se je v reševanje konflikta vključila mednarodna skupnost. V začetnem obdobju delovanja makedonske države, makedonska vojska, ki se je šele oblikovala, ni mogla varovati meja, pač pa so to funkcijo opravljale maloštevilne policijske sile, zaradi česar je veliko število Albancev s Kosova in Albanije ilegalno vstopilo v Makedonijo. V osnovi je konflikt med Makedonci in Albanci podoben konfliktu na Kosovu.⁴ Obstoječa politična, gospodarska in varnostna situacija vpliva na frustracijo obeh strani: na eni strani je nevarnost za obstoj celovitosti makedonske države, na drugi strani pa ni možnosti močnejšega povezovanja s sosednjo Albanijo. Dodatno napetost v odnosih med Makedonci in Albanci pa je povzročil tudi velik begunski val s Kosova po začetku NATO posega proti ZR Jugoslaviji. Po ocenah makedonske vlade lahko več kot 200.000 kosovskih beguncev še bolj poruši že tako nezadovoljivo etnično sestavo prebivalstva ter poglobi konflikt.

³ V začetku novembra 1993. leta je makedonska policija prijela skupino Albancev in jih obtožila za poskus nasilnega vzpostavljanja "avtonomne pokrajine Ilirida" na zahodnih delih makedonskega ozemlja, z odcepitvijo in združitvijo z Albanijo ter eventualno z neodvisnim Kosovom, Dušan Janjić, *National Identities Movements and Nationalism of Serbs and Albanians, Balkan Forum, Let. 3, št. 1, Marec 1995, str. 21-64.*

⁴ Podrobneje o tem konfliktu: Zlatko Isaković, *Macedonia and the Security in the Balkans, CSDS Surveys, No 5-6, May-June 1996, str. 1-3.*

Večinski narodi, kot je trenutno makedonski, bi lahko v naslednjih desetletjih postali manjšine. Tako se lahko zgodi, da Makedonci in nekateri drugi narodi na Balkanu, z zagotavljanjem človekovih in etničnih pravic za sedanje manjšine, gradijo pravice, ki jih bodo morda sami uporabljali v prihodnosti, z ustvarjanjem pogojev za življenje in ohranitev teh manjšin pa zagotavljajo pogoje z lastno ohranitev. Obenem pa manjšinske etnične skupnosti ne bodo mogle zagotoviti pogojev za svoj obstoj, dokler ne razvijejo učinkovite komunikacije in drugih odnosov s pripadniki večinskega naroda. To pomeni, da je varnost vzajemna, danes in v prihodnosti, ker se vloge lahko spremenijo oziroma obrnejo. Varnost obstoja za vse ali pa ne obstoja za nikogar, oziroma obe strani morata sposobni obravnavati lastno varnost kot funkcijo varnosti druge strani.

Odnosi s sosednjimi državami

Razglasitev neodvisnosti Makedonije je takoj povzročila spor z Grčijo in to zato, ker v Makedoniji trdijo, da velik del makedonskega naroda živi v Egejski Makedoniji, ki se nahaja v Grčiji. Grki pa sploh ne priznavajo makedonskega naroda, še manj pa, da bi en njegov del živel v Grčiji.⁵ V središču grško-makedonskega spora najdemo tri vprašanja: ime Makedonije, državno zastavo in dele makedonske ustave, ki po grški interpretaciji, lahko predpostavljajo njene teritorialne zahteve do Grčije (Ranko Petković 1997, 10). Makedonija je v svojo državno zastavo vključila zvezdo Aleksandra Velikega, ki izhaja iz grškega ozemlja. Samo zahvaljujoč posredovanju ZDA, ki so skupaj z zavezniki nastavile večje število vojakov v okviru posebne mirovne operacije VNP REDEP, se konflikt ni razplamtel. V dvostranskih pogovorih so bila nekatera sporna vprašanja, kot zastava in ustavne opredelitve, v glavnem rešena. Pomemben korak pri iskanju končnih rešitev je bilo priznanje Makedonije s strani Evropske unije 6. oktobra 1995 ob soglasju Grčije in z ukinitvijo gospodarske blokade, ki jo je Grčija uvedla proti Makedoniji. Za enkrat pa ime za Makedonijo še niso našli, zdi se, da predvsem zaradi notranjih političnih razlogov na obeh straneh (Nikolaos Zahariadis 1994, 100-101).

Čeprav je Bolgarija med prvimi državami priznala Makedonijo, pa vse do 1999. leta ni priznala makedonskega naroda in makedonskega jezika, kar je izvor možnega spora med tema državama.⁶ Nasprotovanje Bolgarije, da prizna makedonski narod, je obrazloženo na dva načina: kot težnja, da se dokaže, kako v

⁵ Navkljub mnenju Badinterjeve arbitražne komisije Makedonija ni bila priznana vse do konca julija 1992 zaradi nasprotovanja Grčije, ki je nato vendarle sprejela obstoj neodvisne države namesto prejšnje "bivše jugoslovanske socialistične republike Makedonije", vendar ne z imenom, ki bi vsebovalo ime "Makedonija". Makedonija je postala članica ZN z začasnim "tehničnim imenom" Bivša Jugoslovanska Republika Makedonija (FY ROM - Former Yugoslav Republic of Macedonia).

⁶ Po drugi svetovni vojni je Bolgarija priznala obstoj makedonske manjšine na svojem ozemlju (1956. leta se je preko 63% prebivalcev Pirinske Makedonije razglasilo za Makedonce), kar pa je kmalu zanikala, kasneje pa tudi obstoj Turkov. Stanko Todorov, član Politbiroja bolgarske komunistične partije je leta 1985 izjavil, da Bolgarija predstavlja enonacionalno državo. Glej: Vojislav Stanovčič, *History and Status of Ethnic Conflicts*, v: Denisov Rusinov (ed.), *Yugoslavia - A Fractured Federalism*, The Wilson Center Press, Washington DC 1988, 24).

Bolgariji (Pirinski Makedoniji) ni Makedoncev in pa kot izraz teritorialnih zahtev do Makedonije, v kateri, kot trdijo, ne živijo Makedonci, pač pa Bolgari. Bolgarija je priznala makedonsko državo, ne pa tudi obstoj posebnega makedonskega naroda, oziroma je bila Makedonija za Bolgarijo samo še ena bolgarska država. To je bila do nedavnega potencialna nevarnost ne samo za odnose med tema državama, pač pa tudi za celotno varnost na Balkanu.

V odnosih med Makedonijo in Albanijo pa je sporno vprašanje položaj Albancev, ki živijo v zahodnem in severozahodnem delu Makedonije. To vprašanje so še posebej radikalizirale nekatere albanske stranke v Makedoniji, ki vodijo usklajeno politiko s strankami na Kosovu in v Albaniji. Navedeni notranji etnični konflikti v mnogočem obremenjujejo odnose z Albanijo, ki sicer priznava Makedonijo, vendar pa jo ima za državo, ki ne pripada izključno makedonskemu narodu. Albanija se zavzema za reševanje problema Albancev v Makedoniji po diplomatski poti, vendar pa je dala vedeti, da v primeru izbruha vojne v Makedoniji ne bo stala križem rok, pač pa bo pomagala albanski manjšini.

Čeprav je imela Makedonija z ZR Jugoslavijo dobre odnose, posebno gospodarske⁷, pa iz te države trenutno prihajajo tudi največje grožnje za nacionalno varnost Makedonije. Makedonsko javnost je strah, da bi etnično nasilje med Srbi in Albanci, in še posebej vojna na Kosovu, lahko relativno hitro zajelo tudi Makedonijo. Zaostrovanje odnosov med Makedonijo in ZR Jugoslavijo, možno tudi zaradi jugoslovanskih stališč, po katerih z geopolitičnega in vojnoprategskega stališča ZR Jugoslaviji ne more biti vseeno, ali je Makedonija samostojna država in dober sosed ali pa ima na svojem ozemlju tudi vojne baze velikih sil, ki bi lahko ogrožale jugoslovansko varnost (Slavoljub Šušić 1995, 287). Nekateri avtorji pa menijo, da bi v primeru konflikta Makedoncev in Albancev v Makedoniji, Srbi postali makedonski zavezniki in ne grožnja njeni varnosti (Zlatko Isaković, *ibid.*, 382).

Sodelovanje mednarodne skupnosti pri reševanju etničnih konfliktov

Obstoj Makedonije po vzpostavitvi samostojnosti je bil močno odvisen od pomoči mednarodne skupnosti in njenih mirovnih sil. Za takšno politiko je imelo državno vodstvo zadostno podporo javnosti. Po rezultatih raziskovanja javnega mnenja v Makedoniji iz leta 1992, je na vprašanje, "ali odobrava angažiranje mirovnih sil v Makedoniji" 48,6% anketiranih odgovorilo pritrdilno, 41,2% jih je bilo proti, medtem ko 9,59% ni izrazilo svojega stališča. Na vprašanje, "ali bo prisotnost UNPROFOR zmanjšala nevarnost vojne v Makedoniji" je 50,74% anketirancev dalo negativen odgovor, 38,2% pozitiven, brez mnenja pa je bilo 11,24% vprašanih. Na koncu, na vprašanje, "kdo naj bi odločil o prihodu UNPROF v Makedonijo" so vprašani odgovorili takole: državljani na referendumu 43,47%, predsednik Kiro Gligorov 21,49%, Sobranje 18,18%, vlada 7,93%, brez odgovora je

⁷ Makedonija je v ZR Jugoslavijo letno izvozila blaga v vrednosti 50,783.000 \$, kar je 17,3% njenega celotnega izvoza, medtem ko je iz ZR Jugoslavije uvozila blaga v vrednosti 51,387.000 \$, kar je skupno 13% uvoza. Po teh pokazateljih je bila ZR Jugoslavija glavni makedonski trgovski partner. *Euroasian File, Macedonia Special Issue, Turkish International Cooperation Agency, No. 105, August 1998, str. 5.*

bilo 4,46%, obrambni minister 3,14% in minister za zunanje zadeve 1,32% vprašanih (Olga Murdzeva Skarik in Svetomir Skarik, *ibid.*, 25).

Začetna mirovna misija UNPROFOR, ki jo je kasneje zamenjala misija UNPREDEP, katere mandat je utemeljen na ideji o preventivni diplomaciji, ki je v primeru Makedonije konkretizirana v naslednjih nalogah: 1) prisotnost na mejah Makedonije z Albanijo in ZR Jugoslavijo, kot tudi nadzorovanje in poročanje o dogajanjih, ki bi lahko porušila zaupanje in stabilnost države gostitelja in zagrozila njeni teritorialni celovitosti; 2) krepitev vzajemnega zaupanja in dialoga med političnimi, družbenimi in etničnimi silami in skupinami v Makedoniji; 3) pomoč pri izgrajevanju in izboljšanju družbenega in socialnega razvoja in napredka; 4) promoviranje večkulturnega in večetničnega sodelovanja. Po rezultatih navedenega raziskovanja iz leta 1992 so bili na vprašanje, "kaj predstavlja UNPREDEP v Makedoniji" podani naslednji odgovori: novo tehniko ZN za ohranitev miru (73,28%), sile za zaščito Makedonije pred sosedi (11,57%), brez mnenja (9,29%) ter vojne sile za zaščito pred vojno s severa (5,8%). Na vprašanje, "čigave interese ščiti UNPREDEP, je 37,5% vprašanih odgovorilo, da ščiti interese Republike Makedonije, 21,7%, da ščiti interese ZDA, 16,29% ZN, 13,71% Evropske unije, 10,71% pa ni imelo svojega stališča. Na vprašanje, "ali obstaja potreba po UNPREDEP v Makedoniji, pa je 51,29% vprašanih odgovorilo pozitivno, 35,71% negativno, 13% pa ni imelo svojega stališča. Na vprašanje, "ali bi lahko ohranili mir v Makedoniji tudi brez UNPREDEP je pozitiven odgovor dalo 50,29%, negativen 26%, brez stališča pa je bilo 23,71% vprašanih. Na vprašanje, "ali je UNPREDEP sposoben preprečiti potencialno vojno v Republiki Makedoniji, je negativno odgovorilo 40% vprašanih, pozitivno se je izjasnilo 36,86%, medtem ko 23,14% vprašanih ni imelo svojega stališča (Skarik in Skarik, *ibid.*, 16 in 26-27).

Makedonija je 15. novembra 1995 postala 27. članica programa NATO Partnerstvo za mir, razvija pa tudi intenzivno vojno sodelovanje z ZDA in drugimi članicami NATO, posebno po zaključku mirovne misije UNPREDEP in začetka zračnih napadov na ZR Jugoslavijo. Prihod vse večjega števila ameriških in drugih vojakov NATO, makedonska vlada obravnava kot zahodno pomoč pri stabiliziranju položaja v Makedoniji in preprečevanju možnih etničnih konfliktov po prihodu velikega števila kosovskih beguncev. Vladi Makedonije in ZDA posvečata veliko pozornost razvijanju medsebojnih odnosov. S takšno orientacijo želi makedonska vlada zagotoviti pogoje za rešitev nekaterih pomembnih notranjih in zunanjepolitičnih ciljev, v prvi vrsti tistih, ki so povezani z odnosi s sosednjimi državami. Vzpostavljane političnega in vojaškega sodelovanja z ZDA bi morale omogočiti pacifikacijo albanske manjšine v Makedoniji in to z neposrednim vplivom na politiko vodstva te manjšine, toda tudi z delovanjem preko albanskega državnega vodstva, s katerim so ZDA že vzpostavile sorazmerno intenzivne in razvite odnose. Hkrati pa po tej poti poskuša doseči večjo prožnost stališč grške vlade o spornih vprašanjih. Tretjič, makedonsko vodstvo najbrž tudi meni, da prisotnost Amerikancev krepi njen politični položaj v razmerju do sosednje Bolgarije, oziroma na določen način preventivno deluje na možne bolgarske težnje, ki bi lahko pripeljale do ogrožanja neodvisnosti in teritorialne celovitosti Makedonije. Četrti pomembni cilj pa je neposredno povezan z navedenim predvidevanjem politike

ZR Jugoslavije do Makedonije po začetku zračnih napadov. Prisotnost tujih sil na ozemlju Makedonije je v funkciji njene nacionalne varnosti. To pri makedonskem vodstvu krepi prepričanje, da bi ZDA v primeru eskalacije konflikta z Albanijo, Grčijo, Bolgarijo ali ZR Jugoslavijo najbrž imelo podobno stališče, kot ga imajo ZDA do grško-turškega konflikta⁸. To pa hkrati tudi zmanjšuje pomembnost njene subjektivitete v mednarodnih odnosih, predvsem zaradi možnosti, da bi bila Makedonija spremenjena v neke vrste "vojno bazo" ZDA, da bi se vzpostavila tuja prevlada in bi tako prišlo do militarizacije političnega življenja v državi (Skarik in Skarik, *ibid.*, 9).

Ker je ideja o nevtralnem položaju Makedonije pozabljena, obstaja mnenje, da je makedonsko vodstvo zamudilo zgodovinsko priložnost, da postane model za reševanje konfliktov po mirni poti, kot tudi za odpravo nekaterih vrst orožja s področja Balkana. Po nekaterih ocenah lahko Makedonija postane s tem, ko je dopustila priprave za kopensko operacijo NATO proti ZR Jugoslaviji "jabolko spora in destabilizirajoči element na Balkanu in širše"⁹. Na to posredno kažejo uradna makedonska stališča, ki poudarjajo, da je samo NATO garant stabilnosti in varnosti v Evropi in da ne obstaja nobena druga tako organizirana in učinkovita organizacija, ki bi lahko učinkovito in hitro zagotovila stabilnost in preprečila konflikte (Bela knjiga za obranata, *ibid.*, 29). Zato Makedonija gleda na NATO kot na ključni sieber evropske varnostne arhitekture in želi čim prej postati njegova polnopravna članica, pri čemer izkorišča položaj, ki ga ima trenutno v načrtih NATO za razreševanje krize v ZR Jugoslaviji.

Sklep

V nasprotju s predvidevanji, je Makedonija po vzpostavitvi samostojnosti uspela ohraniti neodvisnost, navkljub številnim notranjim problemom in zunanjim nevarnostim. To je dosegla z uravnoteženo zunanjo politiko, toda tudi zaradi pristrčne pomoči ZDA, ki so v njej prepoznale oporo za stabilizacijo položaja na Balkanu. Na varnost Makedonije je vplivalo tudi uspešno reševanje položaja narodnih manjšin, še posebej najštevilnejše albanske narodne manjšine. Vendar tudi po osmih letih od vzpostavitve samostojnosti, Makedonija ni odpravila temeljnih vzrokov nevarnosti za svojo nacionalno varnost. Nekateri, kot položaj na Kosovu, so celo še nevarnejši. V primeru oboroženih konfliktov, ki bi lahko izbruhnili v Makedoniji, so glede na gospodarsko razvitost ter politično in vojaško moč majhne možnosti za uspešno obrambo brez zunanje pomoči, tako v boju z notranjimi paravojaškimi silami kot eventualno z vojskami sosednjih držav. V primeru oboroženega spopada bi se Makedonija lahko znašla v položaju, v katerem bi morala

⁸ Preventivni ukrepi te supersile so v organiziranju skupnih manevrov albanskih in makedonskih enot na ozemlju obeh držav, kot tudi v obliki nekaterih drugih postopkov.

⁹ Po mnenju avtorice Cvetkovske je manj pomembno, ali se bo za državo uporabljalo ime *Bivša Jugoslovanska Republika Makedonija* ali njeno ustavno ime, pač pa je mnogo bolj pomembno ime, da se lahko še vedno označuje za "sod smodnika" ali "jabolko razdora" (Biljana Vankovska-Cvetkovska 1996, str.2).

"izbirati med dvema zlema manjše zlo", oziroma se pridružiti Bolgarom in Alban-cem, ki bi jo v primeru zmage lahko razdelili ali pa vstopiti v zvezo z Grki in Srbi, ki bi v primeru zmage prav tako lahko oporekali neodvisnosti te države. V kolikor bi stran, ki bi se ji pridružila Makedonija, izgubila, bi bilo mogoče izginotje Makedonije z mednarodne scene predpostaviti s še večjo stopnjo verjetnosti. Zaradi tega je reševanje kosovske krize in stabiliziranje položaja na Balkanu za Makedonijo strateškega pomena.

Lahko bi sklenili, da bi Makedonija, kot tudi druge večetnične države na Balkanu, lahko dolgoročno ohranile varnost in obstoj, če bi se v skladu z modelom obrambe, ki ga uporabljajo Švica, Švedska ali Finska, ščitila z (relativno) majhnimi oboroženimi silami in predvsem s strpnimi odnosi v okviru njene večetnične se-stave. Usmeritev k relativni šibki obrambi bi bila tudi cenejša, kar bi pospešilo razvoj makedonskega gospodarstva, ki zagotavlja sredstva ne samo za vojaške, pač pa tudi za mnoge druge državne in družbene stroške. V nasprotnem primeru pa bi z oboroževanjem in sprejemanjem velikega števila tujih vojakov na svoje ozem-lje, lahko Makedonija od "oaze miru" postala "sod smodnika" z nepreglednimi posledicami za varnost Balkana.

LITERATURA

- Bela knjiga za obranata na Republika Makedonija. 1998. Ministarstvo za odbrana, Skopje.
- Euroasian File, Macedonia Special Issue. 1998. Turkish International Cooperation Agency, št. 105, avgust.
- Facts About National Minorities in the Republic of Macedonia. 1977. Ministry of Foreign Affairs, Skopje.
- Isaković, Zlatko. 1996. Macedonia and the Security in the Balkans, CSS Survey, št. 5-6, maj-junij.
- Isaković, Zlatko. 1997. Medunarodni položaj Makedonije, v: Savremeni procesi I odnosi na Balkanu, Institut za medunarodnu politiku i privredu I Centar za medunarodne studije Fakulteta političkih nauka, Beograd.
- McGarry, John & O'Leary, Brendan (ur.). 1995. The Politics of Ethnic Conflict Regulation - Case Studies of Protracted Ethnic Conflicts, Routledge, London and New York.
- Murdzeva-Skarik, Olga i Skarik, Svetomir. 1996. Peace and UNPREDEP in Macedonia, izla-ganje na XVI Konferencija IPRA Creating Nonviolent Futures, Brisbane, Australia, 8-12 lipnja.
- Perry, M. Duncan. 1995. The Republic of Macedonia: Foreign Relations, Issues and Dilemmas, Analysis of Current Events, Association for the Study of Nationalities (Eastern Europe and ex-USSR), Let. 6, št. 10, History Department, City College of New York, maj.
- Petković, Branko. 1997. Medunarodni položaj I spoljna politika balkanskih zemalja, v: Balkan '97, Evropski pokret u Srbiji, Beograd 1997.
- Stanovčić, Vojislav. 1988. History and Status of Ethnic Conflicts, u Denisov Rusinow (ur.) Yugoslavia - A Fractured Federalism, The Wilson Center Press, Washington DC.
- Strategy of the Defence of the Republic of Macedonia. 1998. President of the Republic of Macedonia, Skopje.
- Šušić, Slavoljub. 1995. Balkanski geopolitički košmar, NIU "Vojska", Beograd.
- Tatalović, Siniša. 1998. Etnički aspekti sigurnosti Jugoistoka Europe. Politička misao, let. 35, št.2, str. 65-78.

- Tatalović, Siniša. 1999. Iskustva većinsko-manjinskih odnosa u Makedoniji. *Prosvjeta*, let. 6, št. 34, str. 16.
- The Military Balance 1998/99. Macedonia, str. 89.
- Vankovska-Cvetkovska, Biljana. 1996. The Trial of Democracy in 'Macedonia': The Ethnic Problems and the Military, rad prezentiran na međunarodnoj konferenciji IPSA, Research Committee "Armed Forces and Society," National Security nad Globalization, Seul, Južna Koreja, 23-26. srpnja.
- Vukadinović, Radovan. 1997. Postkomunistički izazovi europskoj sigurnosti, Grafotisak, Grude.
- Vukadinović, Radovan. 1998. Američka politika na Balkanu, *Politička misao*, let. 35, št. 4, str. 3-20.
- Ustav Republike Makedonije, prema: Novi ustavi na tlu bivše Jugoslavije. 1995. Međunarodna politika, Pravni fakultet, Fakultet političkih nauka, Beograd.
- Zahariadis Nikolaos. 1994. Is the Former Yugoslav Republic of Macedonia Security Threat to Greece, *Mediterranean Quarterly*, let. 5, št. 1.